15

V.

Q. D. B. V.

DE

# ITALO CHERUSCORUM REGE,

*Ex Tacit. Ann. l. XI. c. 16. 17.*

in almâ hâc Philuræa,

Moderatore

DN. L. ADAMO Rechenberg/ P.P.

XIV. JUN. A. Æ. C. cIↄ Iↄc LXXIX.

*H. L. Q. C.*

disseret

BALTHAS. RUDOLPH. à Lichtenhayn/ Eq. Misn.

---

LIPSIÆ, Typis Viduæ JOH. WITTIGAU.

5.



15

fl d. Carpzov.

*REVERENDISSIMO ET SERENISSIMO*
*PRINCIPI AC DOMINO*

# DN. MAURITIO,

DUCI SAXONIÆ, JULIACI, CLIVIÆ AC MONTIUM, POSTULATO ADMINISTRATORI EPISCOPATUS NUMBURGENSIS, LANDGRAVIO THURINGIÆ, MARCHIONI MISNIÆ NEC NON UTRIUSQVE LUSATIÆ, PRINCIPALI DIGNITATE COMITI DE HENNEBERG, COMITI IN MARCA ET RAVENSBERG, DYNASTÆ IN RAVENSTEIN, ET PRÆFECTO BALIVIÆ THURINGIACÆ, &c. &c.

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO

*FELICITATEM!*

## SERENISSIME PRINCEPS,
### DOMINE CLEMENTISSIME,

T*uæ* potiſſimum Indulgentiæ acceptum fero, qvod in hac Academia tempus animi culturæ felicius potuerim impendere. Ea

enim

enim mihi proſpectum fuit, ſubſidiô ſtudiorum clementiſſime conceſſo, ne aliqvando neceſſe haberem, *Sereniſſimæ Celſitudini Tuæ* Patriæqve degenerem me aut inutilem ſiſtere. Qvod beneficii genus, ſi non agnoſcerem ſubjectiſſimæ mentis veneratione, non poſſem non ingratisſimi civis crimen ſubire. Qvoniam verò in præſentia aliud debitæ ſubmiſſionis pignus deponere neqveo, hunc ingenii fœtum *Celſiſſimo Tuo Nomini* conſecrare ſuſtinui. Erigor autem in ſpem bonam fore, ut hoc levidenſe juvenilium ſtudiorum ſpecimen, humillimo animo oblatum, Sereniſſima fronte proſecuturus ſis: inprimis cum ea, qvæ in Italo Principe Germano laudantur, jucundiſſimâ recordatione etiam in *Te*, DOMINE, venerari cum aliis bonis civibus

hoc

hoc modo instituerim. Si DEUS mihi ætatem firmaverit, enitar, qvò splendidiori olim cultus genere *Serenitatis Tuæ* Clementiâ me non reddam indignum. Interea votum meum cum Patria conjungo, ut immortalis DEUS TE, *Patriæ Patrem*, cum *Celsissima Domo* qvàm diutissime vigentem florentemq; conservet.

SERENISSIMÆ TUÆ
CELSITUDINIS

Lipsiæ 13. Jun. 1679.

*devotissimus & subjectissimus*
Balthasar Rudolph à Lichtenhayn.

DEO DUCE ET AUSPICE CHRISTO.

# Prooemium.

TAnta fuit barbaries, in qvam majores nostri inciderant, ut *literarum secreta viri pariter ac fœminæ ignorarent.* a) Qvis igitur miraretur, nihil ab eis memoriæ proditum exstare, unde cognitionem rerum ab ipsis gestarum hauriret posteritas? Multum tamen eos excelluisse fide genuinâ atqve animi magnitudine, infensissimi ipsorum hostes in suis monumentis tradunt. Neqve Romani vitio verterunt Frisiorum principibus, cum illi in theatro Pompeji exclamarent: *nullos mortalium fide ac armis ante Germanos esse,* qvod *Tacitus* scriptor gravissimus annotavit. b) Tanti æstimavit eorum virtutes primus Romanorum monarcha Augustus, ut eos *inter armigeros circa se haberet.* c) Nec Caligula, Galba, Maximus, Balbinus, fide illorum multis experimentis perspectâ, satellites ad corporis custodiam deligere Germanos dubitarunt. Insigne est gentis Germanicæ encomium, qvod sincera ejus fides vel apud exteros promeruit: *Si fides expelleretur toto reliqvo orbe, in unâ Germaniâ inventuram esse asylum.* Eamqve virtutem nec hodie in minori pretio ab illis haberi, sæpiùs apud exteras gentes, non modò imperitum vulgus, sed viros rerum peritissimos, se audivisse commemorat *Cluverius.* d) Nulla qvidem illâ rudi ætate, majoribus nostris prudentia militaris exacta, nulla disciplina fuit; e) Ingenti tamen ipsos fortitudinis bellicæ cupiditate flagrâsse, *Seneca* f) dixit more suo gravissimè: *Germanis qvid animosius? qvid ad incursum acrius? qvid armorum cupidius, qvibus innascuntur*



a) Tacit. German. c. XIX. b) lib. XIII. Annal. c. LIV. c) Sveton. Aug. c. XLIX. d) lib. I. c. XIX. Germ. Antiq. e) Cluver. lib. I. c. XLIII. f) lib. I. de ira c. XI.

*scuntur innutriunturq́; qvorum unica illis cura est, in alia negligentibus.* Imò *publicè maximam esse laudem ipsi putaverunt, si qvàm latissimè à suis finibus vacarent agri: hâc re significari magnum numerum civitatum suam vim sustinere non potuisse g). Pro salute, non pro gloriâ, cum eis certabant Romani, qvorum virtuti omnia alia fuerunt prona h).* Bellum qvoqve cum his gessisse, illis parum profuit, cùm multa invicem damna illata memoret *Tacitus i)*. Alia elogia, qveis natio nostra ab exteris ornatur, hîc cumulare supervacaneum videtur, cùm omnibus constet, Germaniam olim neqve à Trajano, neqve ab Hadriano planè sub jugum missam fuisse. Porro etiam ævo Caroli M. (ut Homeri verbo utar,) θυμολέοντες esse perseverarunt. Causa virtutis, ob qvam Germani *victi magis, qvàm domiti* audiunt apud *Florum, k)* attribuitur à *Tacito l) ipsi terræ solo, qvo illi acriùs animarentur;* indeqve jugi impatientes pro libertate inprimis redderentur pugnacissimi. Cùm igitur ab exteris majores nostros cernamus haud mercenariis decoratos præconiis, & qvivis esse debeat λόγιος καὶ φιλόπατρις, qvod olim de M. Tullio prædicavit Augustus; nemo me reprehensione dignum existimabit, si in veterum Germanorum rebus, loco exercitii Academici pericliter ingenii vires. Occurrebat autem in lectione *Taciti*, qvem primas tenere audivi inter Politicos, locus præcipuè agens de ITALO CHERUSCORUM REGE, qvi originem suam debet genti Flaviorum: Ejus vitam ad ductum *Taciti Annal. lib. XI. c. 16, 17.* pro virili parte illustrare aggrediar. Qvi conatus si fortè minus legentium exspectationi respondeat, studium juvenilis ætatis ac propositum qvalisqvalis industriæ displicere non poterit. Atqve hâc spe fretus, DEUM ter Opt. Max. veneror, ut cœpta mea clementissimè secundare velit!

## Descriptio ITALI

*ex Tacit. Annal. l. XI. c. 16. 17.*

Eodem anno Cheruscorum gens regem Româ petivit, amissis per interna bella nobilibus; & uno reliqvo stirpis regiæ, qvi apud urbem habebatur, nomine ITALUS. Paternum

g) J. Cæs. lib. IV. Bell. Gall. h) Sallust Bell. Jug. sub fin. i) lib. I. Annal. & de Mor. Germ. cap. XXXVII. k) IV, 12. 30. l) Germ. XXIX, 4.

ternum huic genus è Flavio fratre Arminii; mater ex Catumero principe Cattorum erat: ipse formâ decorus, & armis eqvisqve in patrium nostrumqve morem exercitus. Igitur Cæsar auctum pecuniâ, additis stipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capessere. Illum primum Romæ ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad imperium. Ac primo lætus Germanis adventus, atqve eò magis, qvòd nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret; celebrari, coli, modo comitatem & temperantiam nulli invisam, sæpius vinolentiam ac libidines grata barbaris usurpans. Jamqve apud proximos, jam longiùs clarescere, cùm potentiam ejus suspectantes, qvi factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur, adimi veterem Germaniæ libertatem, & Romanas opes insurgere, adeò neminem iisdem in terris ortum, qvi principem locum impleat, nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos attollatur. Frustra Arminium præscribi: cujus si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. at si paterna Italo mens esset, non alium infensius arma contra patriam ac deos penates, qvàm parentes ejus exercuisse. His atqve talibus magnas copias coëgere. Nec pauciores Italum seqvebantur. Non enim irrupisse ad invitos, sed accitum memorabant. Qvando nobilitate cæteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Catumero præberet, nec patrem illi rubori esse, qvòd fidem, adversus Romanos volentibus Germanis sumtam, nunqvam omisisset, falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qvi privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habeant. Adstrepebat huic alacre vulgus; & magno inter

Barbaros prælio victor rex; dehinc secundâ fortunâ ad superbiam prolapsus, pulsusqve ac rursus Longobardorum opibus refectus, per læta, per adversa res Cheruscas afflictabat.

## Caput I.

## Breviarium.

§. 1. *Germanorum divisio ac Cheruscorum sedes.*

2. *An peregrino gubernacula Reip. committenda?*

3. *Cur nemo, nisi Germanus, in Imperatorem eligatur.*

4. *Princeps provinciis in eis natos præficiat.*

5. *Non omnes tamen extranei pertinaciter damnentur.*

6. *An serendo inter cives jurgia stabiliatur dominatio.*

§. 1.

QVinqve Germanorum genera constituit *Plinius, a*) eos appellat *Vindilos, Ingævones, Istævones, Hermiones, Peucinos.* Ad Hermiones ab eo referuntur *Cherusci, qvi in latere Chaucorum Cattorumq; nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt b*). Eos qvondam attigisse Albim, videre est in *Claudiani* Panegyrico *c*):

—— *Ingentes Albim liqvêre Cherusci.*

Continentur autem hodiè eo terrarum tractu, si fides habenda est *Cluverio d*), Episcopatus seu ducatus Verdensis, Lunæburgensis ac Brunsvicensis Ducatus, duo item Episcopatus, Hildeshemiensis & Halberstadiensis, aliæq; regiones, qvas penes laudatum modò auctorem videre licet. Alii Cheruscos populum Herciniæ faciunt.

§. 2. Qvoniam verò *Cherusci* Regem Româ petierunt, ac duo nati ex ultroneo consensu modi reperiuntur, qvibus acqviritur imperium civitatis, puta electionem & successionem, oritur qvæstio: *Utrum peregrini potius, qvàm indigenæ ad solium evehendi.* Nos tùm literarum sacrarum auctoritate, tum firmis Politicorum rationibus nixi præ

*a*) lib. IV. c. 14. Hist. Nat. *b*) Tacit. Germ. c. XXXVI. *c*) de IV. Consul. Honor. *d*) lib. III. Germ. Antiq. c. 19.

præ peregrino, indigenæ ſummam imperii committendam putamus. Præceptum, qvod ſupremus nomotheta populo Iſraëlitico dederat, *Devt. XVII, 15.* legitur, cujus ſenſus ex interpretatione *Berneggeri* e) hic eſt: *Eum create regem, qvem Jehova DEus veſter elegerit, videlicet de veſtrâ conſangvinitate; neq; vobis licebit hominem vobis præficere extraneum & alienigenam.* Prima autem civilis prudentiæ ratio nititur ſententiâ, qvâ mentem ſuam πολιτικώτατ☉ *Cicero* f) declarat liberrimè: *ad conſilium de Republica dandum caput eſt, noſſe Rempublicam.* Aſt peregrini ſæpius ignari ſunt non modò Reipublicæ, verùm ignorant etiam populorum mores atqve ingenia, qvæ adeò diverſa ſunt, ut qvædam *nec totam libertatem, nec totam ſervitutem pati poſſint.* g) Evenire enim plerumqve aſſolet, ut Princeps extraneus, dum civium mores ac inſtituta ſatis perſpecta non habet, ex illorum legibus ac conſvetudine vel aliqvid mutet vel imminuat, exiſtimans, eandem Reip. adminiſtrationem, qvâ uſus adhuc eſt in ſuos, adhibendam eſſe. Ex *Hieronymo Coneſtago 1. de bello Belgico* refert *Forſtnerus* h) Batavis nullam aliam magis cauſam fuiſſe armorum in Principem ſuum ſumtorum, qvàm qvòd Rex eâ ratione, qvam in Hiſpaniâ uſurpaſſet, etiam in Belgio regendò, contra privilegia & immunitates populorum uti voluiſſet. Ob hanc rationem Senatus etiam Romanus Imperatori Claudio ſvaſiſſe videtur, ne peregrinis jus adipiſcendorũ in urbe honorum concederet. i) *Ariſtoteles* inter cauſas Remp. corrumpentes k) refert, qvòd aliqvando ejus adminiſtratio peregrinis conferretur. Qvod etiam *Lipſius* l) innuit: *Ut, in qvam domum, veſpillones veniunt, ſignum eſt funeris; ſic Reip. labentis, ad qvam fulciendam adhibentur peregrini.* Cives proinde majorem imperii notitiam in domeſtico præſumentes, placidiùs obtemperant indigenæ, etiam cùm is præeſt, qvi magis timeri poteſt. m) Neminem pati velle alienigenam dominum, qvamvis major fortiorqve ſit, qvàm qvisqvam, à Scythis reſponſum eſt Alexandro. n) De Græcis cùm narrat *Livius,* o) eos prætuliſſe rigidum Perſei indigenæ imperium miti Eumenis alienigenæ imperio, inter alias cauſas hanc inſerit: *Seu famâ & ma-*

*jeſtate*

e) Qvæſt. Miſcell. CLIX. f) lib. II. de orat. g) Tacit. lib. I. Hiſt. cap. XVI, 7. h) Not. ad Tacit. lib. II. Annal. p. m. 190. i) Tacit. Ann. XI, 23. k) lib. V. Polit. c. 3. l) Not. ad lib. III. Polit. c. 4. m) Curt. VI, 3. 10. n) Id. VII, 8. 21. o) lib. XLII, 5.

*jestate Macedonum regum praeoccupati, adspernendam origenem novi regni.* Parthi petitum Roma acceptumqve regem, qvamvis gentis Arſacidarum, ut externum aſpernabantur. p) Accedit extraneos non ſemper adminiſtrare remp. eâdem fide, affectu & ſedulitate, qvâ hi, qvos patria genuit aluitqve; Siqvidem illi publicæ rei proprium non raro præferunt commodum, eisqve prius atqve antiqvius eſt illud *Plauti:* q) *Mihi hic nec ſeritur, nec metitur*; qvàm qvòd debeat ab eis attendi ſuprema in politicis philoſophandi regula, qvæ publicæ ſaluti omnia poſtponit. Nec planè nihil huc momenti ea confert ratio, qvod genti etiam non ſatis glorioſum videatur, ſi rectores ab exteris petere neceſſum habeat.

§. 3. Enarratis atq; urgentibus hiſce rationibus invitatus Otto III. Imperator ſancivit edicto, ne ullus inpoſterum extraneus nanciſceretur faſces Imperii. Qvoties etiam hodienum temporale rei Chriſtianæ Caput eligendum eſt à glorioſiſſimo Electorum Senatu, diadema S. R. Imperii imponitur proximè nato ex progenie Germanorum; non qvòd ita cautum ſit ſanctione pragmaticâ Imperatoris Caroli IV. qvam vulgo Auream Bullam vocare conſveverunt; ſed vel ob alias juſtas cauſas, vel etiam ob inveteratam ac ſaluberrimam Imperii conſvetudinem, qvam adduxit qvoqve Elector Moguntinus, perſvaſurus Collegis ſuis, rerum ſummam deferendam eſſe Carolo, gente Auſtriacâ orto, neglectô Franciſcô I. Galliarum rege: cujus etiam ſententia referente *Sleidano,* r) ad poſtremum vicit.

§. 4. Ob easdem fermè causſas à multis negatur, Principem ad Reip. honores evehere debere peregrinos, præſertim ſi in patriâ liceat virtute pares invenire. Atqve hinc Ferdinandus III. Imperator in *Capitulatione* ſuâ, qvam dicunt, s) promiſit, ſe officia civilia & militaria non niſi Germanis demandaturum. Alii malunt muneribus publicis admoveri advenas, qvò ſtudium æmulationis inter cives vitaretur, nec occaſio eſſet conjurandi in perniciem Principis. Enimverò vix pauci tam miti eſſe ingenio ſolent, ut æqvo patiantur animo, ſe regi miniſterio alienigenarum.

§. 5. Qvæ omnia tamen velim intelligas *ἐν λόγῳ συγκρίσεως,* ſi ſcilicet in patriâ æqvè idonei haberi poſſint. Nam ſi contingat, ut

p) Tacit. lib. II. Annal. c. I, 1. q) Epidic. Act. 2. ſc. 2. v. 80. r) lib. I. de Stat. Relig. s) art. 15.

ut ex singulari aliqvâ ratione adipiscatur reip. munus, qvi extra patriam natus qvidem est, ei tamen suam fidem suumqve ingenium validissimis probavit documentis, expendendum est *Socratis* dictum apud *Marselaer t*): *Optimum frumentum non semper esse, qvod in charissimo pulcherrimoq; agro nascitur; sed qvod commodissimè nutrit: optimum esse civem, qvi vivit optimè, & qvi se vivendo civem facit.* Qvi *hostem feriet, is mihi Carthaginiensis erit;* fortissimus Hannibal dicere solitus fuit.

§. 6. Progredior nunc *ad interna bella, qvibus amissos fuisse nobiles*, Tacitus asserit, ostensurus, qvid sentiendum sit de illis, qvi reip. conducere putant, si illa bellis involvatur civilibus. Apprimè autem locum heic illud invenit: *Non tam benè cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant. u)* Nam etsi diuturna conservatio regno adversus seipsum diffidenti, divino oraculo denegetur: non desunt tamen malè solertes, qvibus decretum est, dominationem stabilire serendo alendoqve inter cives rixas ac jurgia, eò qvod ista ratio ad secreta rimanda & ad evitandas Principum conjurationes admodum esset idonea. Nimirum negant illi, Principi qvicqvam esse utilius adversus cives, *qvàm si ipsi in commune non consulant x).* Nec alio etiam fine J. Cæsar permisit religionis libertatem, qvàm ut dissensionũ augescente licentiâ non timeret plebem unanimem. z) Verùm qvamvis horum institutum ad tempus aliqvam utilitatis speciem præ se ferat; fallit tamen plerumqve, ac tandem affert exitium Principi, conjunctum cum reip. detrimento. De Belgis vir nominis sui, *H. Grotius aa)* scribit: *Multi publica mala suis remedium aut obtegumentum qværebant, parata dissidiis turba, &, ut cuiq; plurimum spei aut desperationis erat, in partes transgressura. Sternebant Hispanorum audaciæ gradum Belgarum inter se procerum certamina, & discors studiis nobilitas, dum pars Arausionensem, & qvos jam diximus, alii domus diversas sectantur.* Multo igitur saniora videntur judicia eorum, qvi non solùm deformem, sed etiam miserrimum reip. statum esse judicant, in qvo cives factionibus scinduntur in partes. Qvam periculosæ enim sint intestinæ discordiæ, & qvàm obnoxios faciant suos extraneorum injuriis, docemur exemplis Græcarum

B civi-

t) Legat. lib. I. dissert. X. u) Seneca de vit. beat. c. 2. x) Tacit. Agric. XII. 2. z) Ammian. XXII. aa) lib. I. Annal. de reb. Belg. p. m. 11.

civitatum. Rex enim Macedoniæ Philippus velut è speculâ qvâdam libertati omnium insidiatus est, dum contentiones civitatum aluit; auxilium inferioribus ferendo, victos pariter victoresqve subire regiam servitutem coëgit. *bb)* Usqve autem adeò insaniebant Græci, ut externum regem invitare mallent, qvàm lites suas inter se placidè componere, aut contra communem hostem inito Syncretismo junctim pugnare. Philippus enim discordantibus inter sese Græcis non priùs immiscuit, qvàm ultrò arcesseretur. Qvare opportunè id ipsi cecidit, qvòd ambitionē suam & dominandi libidinem potuerit velare prætextu apud vulgus tàm plausibili. Venetis, Gvelforum ac Gibellinorum dissensiones foventibus, ne controversiis occupati populi in se motus excitarent, minus deniqve rem ex sententiâ cessisse, ipse Hetruriæ doctor profitetur *cc)*. De Romano Imperio existimat Sallustius *dd)*, illud ne cunctis qvidem gentibus conglobatis moveri aut contundi posse, nisi cives cum civibus manus conserturi essent. Nunqvam civium factiones pepererunt reip. incrementum, omniqve tempore erunt *pluribus populis magis exitio, qvàm bella externa, qvàm fames morbive, qvæq; alia in DEI iras, velut ultima publicorum malorum vertunt ee)*. Ideò interest reip. exscindi odii & simultatis inter cives semina, qvæ belli tempore exitium certissimum afferre solent. Si aliqvando accidit, ut, ubi ministri dissident, Princeps sit securior; non inde putemus regno expedire, si per interna bella collidantur vires. Ad privatum commodum pertinet, qvando *Cato ff)* inter vernas callidè serebat lites, suspectam habens nimiam eorum concordiam.

## Caput II.

## Breviarium.

*§. 1. Exhibentur Itali parentes, & inseruntur qvædam de Flaviis, & causa, ob qvam Imperatores assumserint antiqvorum nomina.*

*2. Ad meliorem virtutum præsumtionem facit, si onera*

*bb)* Epitomat. Trog. Pompej. lib. VIII, 1. *cc)* Machiav. in Princip. c. XX. *dd)* Orat. I. ad Cæs. de Rep. ordinand. *ee)* Liv. IV, 9. 3. *ff)* Plutarch.

*onera Reip. subiturus honesto ac illustri genere natus sit.*

3. *Genus & virtus spectanda in eligendis aulicis.*

4. *Decora Principis forma ei conciliat auctoritatē.*

5. *Metoposcopia interdum fallit.*

6. *Forma principi apta, in qvibus consistat.*

7. *Non scholæ, sed vitæ discendum.*

8. *Militaris scientia Principibus valdè necessaria est.*

9. *Addiscitur ea non lectione, sed usu.*

§. 1.

ILlustravimus, qvantum licuit per ingenii vires & qvàm paucissimis potuit fieri, *Cheruscorum* institutum; jam exhibetur nobis *Itali genus.* Agnoscit autem ille patrem *Flavium*, qvem *Tacitus* vocat fratrem Arminii, Ducis Cheruscorum, cui à citato auctore honor monumenti habetur. *a*) Videntur autem *Glandorpio b*) Flavii dicti à flavo colore, qvia primus ejus gentis flavo fuit capillitio, qvod apud Italos tamen ob cœli solique naturam rarissimum est. Gens autem Flavia fuit, testante *Svetonio, c*) obscura, ac sine ullis majorum imaginibus; successu verò temporis tantum splendoris nacta est, ut hoc nomen sibi vindicarent Imperatores, ex qvibus etiam est *Justinianus* legislator, ac Gothorum per Belisarium victor gloriosissimus. Ex conjecturâ autem *Casp. Manzii d*) assumserunt posteriores Imperatores nomina antiqvorum, ut una cum nomine etiam felicitatem & bonitatem eorum viderentur consecuti. Flavii verò nostri uxor fuit *Chatta*, Catumeri (seu, si mavis, Acrumeri: miserè enim hæc vocabula vitiata sunt,) Principis Chattorum filia, ex qvâ suscepit hunc Italum.

§. 2. Cæterum si paulò altiùs reputo apud animum Taciti verba, apparet Cheruscos in electione Itali respexisse *ad regiam ejus stirpem.* Multum verò utiqve interest ad meliorem virtutum præsumtionem, si ille, qvi imperio præesse debet, illustri genere prognatus

 est,

*a*) Ann. l. II. c. 88. *b*) Onomast. p. 339. *c*) in vit. Fl. Vespas. *d*) Commentariol. ad inst. p. 1.

eſt, lumenqve ex majorum gloria percipit. *e)* Ex parentum namqve ſplendore atqve virtutibus æſtimatur prolis ſucceſſus: qvia bona certa ſunt, qvæ fidem ab exordio trahunt, dum origo neſcit deficere, qvæ conſvevit radicitus pullulare. Sapor, qvi conceſſus eſt origini, niſi ex accedente vitio fuerit corruptus, neſcit rivulis abnegari. *f)* Si itaqve generoſa ſemina ſurgunt in ſuos ortus, habentqve hoc optimum in ſe præclari animi, qvòd concitentur ad honeſta, *g)* nec imbellem columbam ferox progenerat aqvila; *h)* inficias ibit nemo, animorum qvoqve propenſiones in poſteros nonnunqvam transfundi. Hoc etiam nomine *Ariſtoteles* *i)* cenſet, eos eſſe meliores, qvi ſunt ex melioribus. Unde & ſtirpem Hectoris horrere ſe Ulyſſes dicit. De Aſcanio Andromache apud Virgilium *k)* qværit:

*Ecqvid in antiqvam virtutem, animosq; viriles*
*Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?*

*Brevi faciam*, dicebat Scipio junior ad milites, *ut qvemadmodum nunc noſcitatis in me patris patruiq; ſimilitudinem oris cultusq;, & lineamenta corporis; ita ingenii, fidei virtutisq; exemplum ac effigiem vobis reddam, ut revixiſſe aut renatum ſibi qvisq; Scipionem imperatorem dicat.* Populus qvoqve Rom. videtur perſvaſum habuiſſe, naturæ bonitatem defluere in liberos ſangvine paterno; ſolennis enim formula ſolebat ab eis ſtatuis addi: *Virtutem poſteri imitantor.* *m)*

§. 3. Qvia autem Princeps ſuâ ſcientiâ non poteſt cuncta complecti *n)*, ſed magna ejus negotia magnis adjutoribus egent: *o)* ille etiam eos in ſuorum amicorum numerum adſciſcat, qvorum genus eminet. Ad ornamentum qvippe palatii credimus pertinere, aptas dignitatibus perſonas eligere, qvia de claritate ſervientium creſcit fama dominorum. *p)* Sicut etiam neminem excelſâ virtute virum delectant humilia; ita viles illi, qvi viles tantùm ſibi admovent: & *nullùm fermè certius indicium magni Principis, qvàm ſi adjungat ſibi & utatur viris conſpicuis & decoris. Nam omnes ſtatim judicabunt, eum talem eſſe qvales ii, qvi apud illum.* *q)* Vileſcit pariter negotium, qvod viro imi ſubſellii committitur: qvi, ſi abjectè & pro genere ſe geſſerit,

& mu-

*e)* Salluſt. Bell. Jug. *f)* Caſſiod. lib. II. var. Epiſt. 15. *g)* Senec. Ep. 39. *h)* Hor. Od. IV. lib. IV. *i)* lib. III. Polit. c. XIII. *k)* lib. III. Æn. *l)* Liv. lib. XXVI. cap. XLI. *m)* Boxhorn. Inſtit. Polit. lib. I. c. IX. *n)* Tacit. Annal. III, 69. 2. *o)* Vellej. lib. II. c. 127. *p)* Caſſiod. Var. Epiſt. lib. IV. ep. 3. *q)* Priol. de reb. Gall. lib. XII. c. 1.

& munus suum, & majestatem commaculat Principis; si generosè ac splendidè, conditionis suæ immemor, ludibrio se exponit. r) Pulcherrimas insuper causas, ob qvas lateri Principis obscuri homines non adjungendi sunt, Agrippa exponit in svasoria ad Augustum, qvæ apud *Dionem Cassium* s) legitur, ad qvem cupidum talium lectorem remitto. De Tiberio, in pleraqve gubernatione prudente, refert *Tacitus* t), eum *mandasse honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando; ut satis constaret, non alios potiores fuisse.* Contingere tamen etiam potest, ut ad exemplum M. Lepidi t) & Sempronii Gracchi u) parentum virtutibus valedicant liberi; proinde tutius & consultius judicatur, si princeps non acqviescit in contemplatione generis tantùm, sed simul qvoqve considerat eorum virtutem, qvorum usum præcipuè in publicâ aliqvâ functione adhibiturus est. Solam qvidem virtutem in provinciæ alicujus Rectore vult observari *Plutarchus.* Sed loqvitur ille, ut monet *Lipsius* α) de virtute eximiâ. Ubi autem paritas seu concursus virtutum, nobiles antehabendi: forte etiam, si paulũ infra. Toties propterea fatendum est cum *Vellejo* β), *optimum qvemq; esse nobilissimum, qvoties excellens atq; insignis aliqva virtus cernitur inesse animo tenuis alicujus hominis.* Nec malè heic applicaverim illud *Livii* γ): *Dum nullum fastidiretur genus, in qvo eniteret virtus, crevit imperium Romanum.* Apud priscorum Romanorum gentes fuerunt, auctore *Tacito* δ) virtutum præmia magistratus; licitumqve cunctis civibus eos petere, si bonis artibus fisi fuerunt.

§. 4. Adhæc commendatur *decora Itali nostri forma,* qvæ haud leve momentum in se continet ad conciliandam Principi in animis hominum auctoritatem. Ut enim ipsa ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat assvetis juventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus ε): sic contra ea Titi Vespasiani augebat famam decor oris cum qvadam majestate. ζ) *Homerus* de Agamemnone:

 Καλὸν

r) Marselaer. dissert. XI. s) lib. LII. t) Ann. IV, 63. u) ap. Tacit. Annal. lib. III. c. 32. x) ap. eund. lib. I. Ann. c. 53. z) in Sull. c. 76. α) Not. ad lib. IV. c. 10. 6. β) lib. II. c. 128. γ) lib. IV, 3. δ) lib. II. Ann. c. 22. ε) Tacit. lib. I. Hist. c. VII. ζ) Id. lib. II. Hist. c. I.

Καλὸν δ' ὅτω ἐγὼ ὅπω ἴδον ὀφθαλμοῖσιν,
οὐδ' ὅτω γεραρόν· βασιλῆϊ γὰρ ἀνδρὶ ἔοικεν.

h. e. *pulchrum adeo ego haut unqvam alium vidi oculis, nec adeo venerabilem: Regi enim similis est.* Hinc *Menedemus* à Cratete dictus Ἀγαμεμνόνειος apud *Hesychium illustr.* à procerâ scilicet & insigni formâ, inqvit ibi *Meursius* in *Notis*, ubi & hos *Homeri* versus allegat. A *Plutarcho* versus ille notissimus ex *Euripide* opinor, laudatur; Πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος. In sacris literis *Saulus Rex* ob decoram faciem, corpus procerum atqve alia, qvæ oculos omnium animosqve trahunt, à divino vate in mediâ concione commendatur η). Ut adeò non barbarorum duntaxat, sed hominum etiam politiorum sit, majestatem corporis venerari, magnorumqve operum illos capaces putare, qvos eximiâ specie natura donavit. ϑ) Natura ipsa, ait *Seneca* ι), pulcherrimis principatum deberi docuit; cùm apibus regem præficeret formâ insignem, dissimilem cæteris, tùm magnitudine, tùm nitore. Studia etiam militum, uti est apud sæpius laudatum *Tacitum* κ), in Cæcinnam inclinabant plus, qvàm in Fabium Valentem super benignitatem animi, qvâ promtior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis & qvodam inani favore. Qvoniam summus qvoqve architectus, secundum *Marselaer* λ), excellentibus animis hospitia qvodammodo præclariora solet constituere. hinc populi aliqvi (ad Æthiopas provocat μ) *Aristoteles*) tantum corporis flori concesserunt, ut reliqvis animi dotibus postpositis, regem velut Numinis digito & naturæ dote designatum delegerint, cui specie eminenti prænasci contigisset: Alexander apud Curtium de Abdolonymo regiâ qvidem stirpe viro, licet inope ait: *corporis qvidem habitus famæ generis non repugnat.* Xenoph. in conviv. ἡγῆσαι αὖ φύσει βασιλικόν τι κάλλος εἶναι. Polybius l. IV. de Philippo Macedone: Χάρις ἐπῆν αὐτῷ διαφέρουσα· πρὸς δὲ τούτοις ἐπιφάσις βασιλικὴ καὶ δύναμις. *insignis Regi forma est, dissimilisq; cæteris, tum magnitudine tum nitore.*

§. 5. Habet qvidem vultus mysticos characteres animum ipsum exprimentes, qvos qvi callet ingenium ex fronte legerit. Non ubiqve tamen procedit eorum conjectura, qvi dicunt: Sicuti in pulcrâ ac splendidè ædificatâ domo insignis persona habitare creditur; ita

*) Iliad. γ. η) 1. Sam. X. 24. ϑ) Curt. VI, 5. 29. ι) de Clem. I, 19. κ) lib. II. Hist. c. 30. λ) lib. I. diss. XII. μ) lib. IV. Pol. c. 4.

ita eleganti in corpore elegantes virtutes egregioqve hospitio heroës. Neqve enim deformitas corporis semper certat cum turpitudine, qvod licèt de Vatinio affirmet *Paterculus* ν), adeò, ut animum ejus dignissimo domicilio inclusum fuisse autumet; contrarium tamen probant exempla Socratis atqve Æsopi fabularum conditoris, qvorum hic, qvamvis fuerit specie haud formosâ, tantam tamen animi bonitatem atqve scientiam sibi comparavit ex commercio sapientum virorum, ut regium in se favorem derivaret. Vixit autem ille eo tempore, qvo floruerunt in Græcia VII. sapientes, ob qvos *Lactantius* ξ) perstringit Græcos, qvòd illi non plures, qvàm septem sapientes habuerint.

§. 6. Forma autem ad producendam Principi auctoritatem apta non est aliqva venustas muliebris, qvæ modici temporis qvædam qvasi tyrannis est; sed consistit ea in decorâ magnitudine, in membrorum proportione, in lineamentis aptis, in colore, in succo. ο)

§. 7. Neq; à personâ nostri Itali abest, *cum se armis ac eqvis exercitasse.* Si enim ab adolescentibus, uti *Plutarchus* de Laconicis π) refert, ea potissimum debent addisci, qvæ aliqvando viris factis futura sunt utilia atqve honorifica: qvanto magis hæc sententia probare se poterit illis, qvi nascuntur, ut bona malaqve eorum ad remp. pertineant, ρ) atqve educantur in spem regni. Hi enim, qvia præcipuè tenentur scire, qvæ civitati suisqve muniis prosunt, vel, ut *Aristoteles* σ) habet, qvæ eos possunt commendare atqve juvare: idcirco eorum corpora ac ingeniorum vires enervanda non sunt per intempestiva studia. Jam verò Principum munus in eo maximè versatur, ut salubriter moderentur & pacis & belli tempora: instructos itaqve eos oportet esse tùm artibus togæ tùm sagi. *Parvi enim sunt foris arma, nisi consilium sit domi:* τ) qvare principem utriusqve peritum esse decet.

§. 8. Atqve ideò inprimis *σύνεσις στρατηγικὴ καὶ ἡ κατὰ πόλεμον ἐμπειρία imperatoria virtus* appellatur *Tacito*, υ), hoc est, si præscripta verba rectè capio, tàm propria videtur sagata virtus Principi, ut nemo magis illo callere debeat hanc artem. In hâc enim vis re-

tinen-

ν) lib. II. c. 69. ξ) lib. IV. divin. Instit. c. 1. ο) vid. Marselaer. lib. I. diss. XII. π) Instit. Lacon. c. 1 ρ) Tacit. Ann. IV, 8. 8. σ) lib. V. Pol. c. XI. τ) Cic. lib. I. off. υ) Agric. XXXIX, 3.

tinendi imperii qvàm maximè sita est. Licèt aliqvis Principem vel Politicæ, vel juris prudentiæ gloria antecellat; faciliùs tamen hoc & cætera omnia possunt utcunqve dissimulari, imò si in reliqvis princeps vincitur, ejus fama aliqvam tantùm facit jacturam, majestas verò ac imperium damno propterea afficitur nullo. Tantum virtuti bellicæ tribuit *Tullius* φ), ut eam omnibus præstare dicat, siqvidem in ejus tutela ac præsidio lateant omnes urbanæ res, omnia nostra præclara studia.

§. 9. Qvia verò ars militaris ejus est naturæ, ut tota exercitatione constet, nec tàm per auscultationem ac lectionem qveat perdisci, qvàm in castris laborum usu χ): non parum accrescit Reip. utilitatis ac æstimationis gloriosæ Principibus, si illi ætate juvenili ad tempus suam operam legitimo addicunt bello, ibiqve parendo discunt duces agere, & sine luxu urbano vivere vitam cum laude. Eis autem, qvi domi sub umbra & extra capitis periculum se exercent militaribus meditamentis, inculcat apud *Gvicciardinum* ψ) Triultius: militum armis & ducum consilio bella geri, in acie pugnando, non figuris, qvæ ab hominibus rei bellicæ imperitis in charta notantur, seu virgâ in pulvere describuntur.

## Caput III.

## Breviarium.

*§. 1. Armati custodes aluntur & ornamenti & securitatis præstandæ causa.*

*2. Cur Corsis interdicta fuerit custodia R. Pontificis.*

*3. Lætitia civium de adventu novi Principis diuturna semper non est.*

*4. Princeps sit pari in omnes studio.*

*5. Comitati & temperantiæ studeat.*

*6. Diversorum judicium de Itali instituto.*

*7. Amor populi tuetur Principis vitam.*

§. 1. Li-

φ) Or. pro L. Mur. χ) Sallust. Catil. c. VII. ψ) lib. IX. p. m. 895.

Licet à Cæsare pecunia auctus fuisse noster *Italus* dicatur, dedecori tamen ipsi hoc non fuit, nihilqve inde sibi addidit invidiæ, qvod alioqvin accidit illis, qvi pecuniam conqvirunt acerbè. *a*) Nec temerè Italus etiam munitus fuit stipatoribus, qvos Principes *partim ornamenti causa habent b*); partim, ut tutius ipsis sit præsidium domi forisqve. Meritò itaqve scripsit *Aristoteles c*): rationi esse consentaneum, Principem satellites alere custodesqve armatos, tàm ad subditos in officio continendos, qvàm etiam, ut contra vim apertam occultasqve hominum pravorum & subditorum seditiosorum insidias se defendat. Eoqve nomine Tiberium comitabatur miles in forum, miles in curiam. *d*) & percussores J. Cæsaris pulcerrimam nacti sunt occasionem ejus interficiendi, remotis ab eo stipatoribus *e*)

§. 2. Esset hîc mihi magna memorandi copia, cur pleriqve Principes externis corporis custodibus hodie utantur, multiqve alienigenis indigenas misceant temperamento haud absurdo: sed arctatum tempus, qvod huic operæ seposui, jubet me esse breviorem. Continere tamen me non possum, qvin causam protinus adjiciam, ob qvam Corsis interdicta fuerit custodia sedis, (ut Romanenses loqvuntur,) Apostolicæ, qvam his verbis exponit *Priolus f*). *Cirneus miles, custodiæ Pontificis appositus, obtentu vilis jurgii cum Creqvii, Legati Galli, asseclis, explosione sclopetorum fenestras ejus infensare, rhedam uxoris, domum redeuntis adoriri, & omni proterviæ genere grassari, proculcatâ Legationis sanctitate. Creqvius inultus Româ discessit. Corsenses triumphare. Galliæ Rex Avenione urbe Pontificiâ, sui juris factâ, extrema minatus, exercitum in Italiam parat. Post varias tractationes Pisis conventum: ut placando Regi Cirnei æterno ab urbe Roma exilio mulctarentur; pyramis exstrueretur, gestæ rei æternum monumentum. Sed, qvod caput est, Legatus à latere ad Regem mitteretur, qvi verbis obseqviosis facti atrocitatem dilueret. Qvod peractum decorè à Nepote Pontificis, Chigio Cardinale.*

§. 3. Sed ad *Italum* nostrum redeo, nec miror, ejus adventum *ingenti germanos lætitiâ affecisse.* Est enim vulgi mos, lætari ad nova imperia: fortassis, qvia homines de novo Principe sibi privilegia, immu-



*a*) Tac. Hist. III, 76. 14. *b*) Senec. I. de Clem. c. XIII. *c*) lib. III. Polit. & VII. *d*) Tac. I. Amm. c. VII, 5. *e*) Svet. Cæs. c. LXXXVI. *f*) de reb. Gall. lib. XII, 5.

immunitates, largitiones ac optima qvæqve pollicentur. Verùm ubi spem, qvam ceperunt de eo, falsam esse cernunt, eorum lætitia facile rursus evanescit. Sic cùm Alcibiades rem minùs ex sententiâ gessisset, incidit in invidiam Atheniensium, qvibus antea ejus videndi magna fuerat exspectatio *g*). J. Cæsar coactus fuit turbare omnia, ac permiscere, qvod neqve opera consummare, qvæ instituerat, nec populi exspectationem, qvam de adventu suo fecerat, privatis opibus explere posset. *h*) De Mediolanensibus perhibet è Gvicciardino *Forstnerus* *i*), eos à Ludovico XII. Galliarum R. defecisse, qvia se vidissent deceptos spe liberalitatis, qvam sibi in Rege enormem imaginati fuerant.

§. 4. Porrò, exemplo *Itali*, qvisqve Principum caveat, ne imbutus sit discordiis. Si enim Princeps studio partiū ita addictus est, ut omnis ejus gratia certis tantùm conferatur hominibus, facilè accidit ut in partes discedat aula, ut qvi communem se præbere debebat omnibus, unius factionis caput se ducemqve præbeat. Sicuti igitur Sol & dies non parte aliqvâ, sed statim totus; nec uni aut alteri, sed omnibus in commune oritur: *k*) sic Princeps debet omnes continere eadem æqvitate, nec incommoda & commoda civium divellere.

§. 5. Lucem jam fœnerari jubeor *comitati* ac *temperantiæ*, qvâ pollebat *Italus*. Inter alia verò, qvæ Principi charitatem ac venerationem civium conciliant, est ejus qvoqve *comitas*, qvâ in illo gravitas morum ita debet temperari, ut exsuatur tristitia & arrogantia. *l*) Taxanturqve illi non sine causa à *Plutarcho* *m*), qvi gravitate vocis, torvitate aspectus, & insociabili qvadam vitâ dignitatem & majestatem imperantium exprimere se censent. Comitatis istius & humanitatis elegantissima specimina in Alexandro M. proposuit *Curtius* *n*). Nimia tamen ista facilitas, qvâ Principis auctoritas diminuitur, vel ægrè saltem custoditur illud opinionis de Principe augustum, neqvaqvam in imperantibus reqviritur. Rationem verò, qvæ Principi svadet *temperantiam*, egregiè docet *Septalius* *o*). *Si enim Principes*, inqvit, *sobrii sunt ac vigilantes, haud præbent occasionem insidiis ac contemtui*;

*g*) Nep. in Alcib. *h*) Svet. Jul. c. XXX. *i*) Not. ad Tacit. p. m. 198. *k*) Plin. Panegyr. c. XXXV. *l*) Tac. Agric. IX, 4. *m*) Comment. ad Princ. indoc. c. II. *n*) III, 12. V, 2. & alibi. *o*) de Rat. Stat. lib. II. cap. IIX.

*temtui; ſicut accidit Alexandro Pheræo, Sardanapalo & Aſtyagi: idem dici poteſt de Domitiano, Nerone, & Heliogabalo. Hinc Hiero tyrannus apud Xenophontem dicere ſolebat: ebrietatem & ſomnum ſe non minùs, qvàm inſidias fugere.* Beata qvoqve vocatur iſta terra ab *Eccleſiaſte p), cujus Princeps veſcitur tempore ſuo, non ad voluptatem, ſed ad reparandas vires.*

§. 5. Tantum tamen abeſt, ut *Italus, vinolentiam ac libidines, grata barbaris, uſurpans* eis placeat, qvi amant ſobrios caſtæqve mentis cultores; ut in eorum potiùs incurrat reprehenſionem. Nam licèt diem noctemqvè continuare potando, nulli olim apud Germanos probrum q); tamen barbarum hunc morem aliis gentibus probroſum fuiſſe ſapientû dicta affatim probant. Adeoq; vinolentia ac libido Itali reprehendenda eſt omninò, qvanqvam hanc circa venerem fuiſſe neget *Cluverius* r). Contrà illis videbitur factus ad mores regios, qvi tantam in Principe diſſimilitudinem, tamqve diverſam reqvirunt naturam, ut omnibus negotiis ſeriis juxta ac ludicris animum qveat applicare. Verſipelli hujusmodi animo fuiſſe fertur Perſarum rex, Sapor, qvi cùm ſibi conduceret, humilis aut elatus fuit s): & Licinius Mucianus appellatur mixtus luxuria, induſtriâ, comitate, arrogantiâ, malis boniſqve artibus. t)

§. 6. Si ad Italum noſtrum reſpiciamus, haud dubiè ipſi animus fuit, ſe ita ad ingenia civium accommodare: qvæ intentio vituperio non eſſet obnoxia, ſi juſta eam media comitentur. Multum namqve Principi præſtat morum varia moderatio ad comparandum populi amorem; qvem liceat vocare cum *Seneca*, u) *inexpugnabile munimentum: hoc ſi qvis non undiq; ſeptus eſt, fruſtra ſe terrore ſuccinxerit.* x) Præclarè propterea *Ennius: Qvem metuunt, oderunt, qvem qvisq; metuit, periiſſe expetit.* Et ut paucis me abſolvam, nihil qvicqvam Principi aptius eſt ad opes tuendas & tenendas, qvàm diligi à civibus; nihil ei pernicioſius, qvàm non amari; odio haberi, nimis exitiale ac nimis capitale arbitramur. Corroborat hanc aſſertionem *Nepos*, z) & alii. Non tantum tamen fiduciæ Princeps collocet in amore ac benevolentiâ populi, ut omnem ſeponat metum. Opti-



p) c. X, 14. q) Tacit. de Germ. mor. c. XXII. r) Germ. Antiq. l. I. c. XIX. s) Amm. Marcell. lib. XXIIX. t) Tacit. Hiſt. lib. I, 10. 1. u) lib. I. de Clem. c. XIX. x) Plin. Panegyr. c. XLIX. z) in vit. Timol. & Dion.

ma enim magistra experientia, docuit, tantam in populo deprehensam fuisse mutabilitatem atqve inconstantiam, ut sæpius mutabilis plebs urgente rerum discrimine obortisqve periculis, suos deseruerit protectores. *)

## Cap. IV.

## Breviarium.

§. 1. *Sæpe libertatis tuendæ prætextu quæritur dominatio.*

2. *Usitatũ Principibus subtrahere invisis atq; suspectis potentiæ subsidia.*

3. *Fidem fallere Principem non decet.*

4. *Principes initio imperii laudabiles, postea mutati fuerunt.*

§. 1.

QVod ad *potentiam nostri Itali suspectam es* attinet, *qvi factionibus floruerant*, videntur illi veram atqve intimiorem propositi rationem dissimulare, dum obtendunt Germanorum libertatem, regno Arsacis acriorem. †) Fieri enim assolet, ut plerumqve seditiosi homines prætexant libertatem aliaqve speciosa nomina. Idqve ideò, ut acqvirant alienum servitium, alienam dominationem, ac postqvam regnum, cui inhiabant, everterunt, ipsam aggrediuntur libertatem. De Sandrocotto commemorat *Justinus*, 1) eum fuisse qvidem libertatis auctorem, post victoriam verò titulum libertatis commutasse in servitutem, occupatoqve regno, populum qvem ab externa dominatione vindicaverat, ipsum pressisse servitio. Arminium qvoqve pro libertate bellantem favor habebat, 2) sed ascendentibus Romanis & pulso Maroboduo regnum affectans, libertatem populorum adversam habuit. 3) Confirmat hanc nostram sententiam seditione Corcyræorum *Thucydides*. 4) Cæterum dulce libertatis nomen Germanos adhuc hodie afficit, ac ideò à multis crebrius allegatur magis qvàm defenditur.

§. 2. In-

*) Septal. lib. II. de Rat. Stat. c. XXII. †) Tacitus de moribus c. XXXVII. 6.
1) XV, 4. 13. 2) Tacitus Ann. II, 44. 3. 3) Tac. Ann. II. 88. 3. 4) III, 13. 14.

§. 2. Indicat ulterius hoc loco Noster, timuisse Germanos, *ne Romanorum opes insurgerent.* Qva occasione potest ostendi tam ex veteri qvàm recentiori historia, Principibus in more positum esse, ut detrahant invisis atqve suspectis opes ac potentiæ subsidia. *Tiberius* dimoverat Syriâ Creticum Silanum per adfinitatem connexum Germanico. 5) Nero infensus iis, qvibus superbia muliebris innitebatur, dimovet Pallantem cura rerum, qvibus à Claudio impositus, velut arbitrum Regni agebat, 6) & ab eodem Nerone Britannicum veneficio interfecturo, olim provisum erat, ut proximus qvisqve Britannico neqve fas neqve fidem pensi haberet. Qvid non adversus incrementa Austriaca dicitur? Bullionius ad Ludovicum XIII. Galliæ Regem scripsit: *Causam Regum & Principum agi, cùm se gens Austriaca in prima rerum Europæarum fastigia extollit.* 7) Diligenter apud *Baconum,* 8) Dux Britanniæ inculcat legato Anglico; Regem qva sit prudentiâ, provide consulere, & solidè reputare debere, qvantum ejus & securitatis & famæ, tam apud exteros, qvàm apud populum suum interesset, non pati, ut Britanni à Gallis absorberentur; utqve tot portus commodi, & oppida maritima munita; imperio tam potentis Regis vicini, & inimici tot per secula inveterati, adjicerentur. Itaqve de hac re tanqvam de sua cogitandum esse. Sanè, durante Triumviratu illo Regum (Henrici VIII. Angli, Francisci I. Galli, & Caroli V. Hispani,) ea viguit inter ipsos diligentia, ut nemo ex tribus vel palmam terræ acqvirere potuisset, qvin reliqvi duo statim rem ad æqvilibrium reducerent, neqve pacem fœnore redimere sustinerent. Idemqve præstabat fœdus illud, cui *Gvicciardinus* securitatem Italiæ attribuit, ictum inter Ferdinandum Regem Neapolitanum, Laurentium de Medices, & Ludovicum Sforzam, Principes, alterum Florentiæ, alterum Mediolani. 9) Minimè tamen, inqvit *ὁ πάνυ Grotius* 10) ferendum est, qvod qvidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, qvæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consultationem de bello & hoc venire, non sub ratione justi, sed sub ratione utilis: ut si ex alia causa justum sit bellum, ex hac causa

 pru-

5) Tacitus Ann. II, 43. 3. 6) Tacitus Ann. XIII, 14. 1. & c. 16. 7) Gramond. Hist. Gal. IV. p. m. 246. 8) Hist. Henr. VII. p. m. 29. 9) Fr. Baconus Serm. Fidel. XIX. p. m. 189. 10) De J. B. & P. II. 1. 17.

prudenter qvoqve susceptum judicetur: nec aliud dicunt, qvi in hanc rem citantur auctores. Valde igitur Grotio placet illud Taciti 11) de Chaucis: *Populus inter Germanos nobilissimus qviq; magnitudinem suam malit justitiâ tueri, sine cupiditate, sine impotentia: qvieti, secretiq; nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idq; præcipuum virtutis ac virium argumentum est, qvod, ut superiores agant, non per injurias assequuntur: promta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum eqvorumq;, & qviescentibus eadem fama.*

§. 3. Qvi *partes Itali seqvuntur*, commemorant inter alia, ejus parentem nunqvam omisisse fidem adversus Romanos volentibus Germanis sumtam. Statim hic contemnenda venit eorum pestifera sententia, qvi dicunt, fidem non intrare regium limen, nihilqve Principi' gloriosum, qvod non sit tectum scuto fraudis, nec qvicqvam ei etiam injustum, ex qvo fructum utilitatemqve possit percipere. Talis Pseudo-Politicus, judice *Plutarcho*, 12) fuit Spartanorum Dux Lysander, qvi jus in sola ponens utilitate, veritatem nihilo meliorem esse mendacio ajebat, sed utriusqve dignitatem & pretium usu definiri: & ob violatum qvoddam jusjurandum reprehensus, pueros talis, viros sacramentis decipi debere respondit. Sed longè alia mens fuit Salomoni, ex cujus præcepto Principem non decet labium mentiens. Si itaqve Princeps fidem fallit ei loco damni vel ipsa turpitudo est, hæc qvia in deformitate corporis habet aliqvid offensionis, qvanta illa depravatio & fœditas turpificati animi debet videri. 13) tantam autem famæ ac fidei jacturam facit Princeps, qvi semel audet pejerare, ut ei postea fidem habere detrectet qvivis, etsi per DEUM juraret. Qvæ æstimationis damna cum majora sint, qvàm qvæ possint æstimari, Princeps potius maximarum rerum detrimentum, qvàm fidem juratam negligat. Qvid? qvod abrogata fide tollitur omnis humana societas, vel, ut *Aristoteles* 14) loqvitur, infirmatis violatisqve pactis, tollitur inter homines commerciorum usus. Fides enim non tantùm sanctissimum humani pectoris 15) bonum est, sed 16) justitiæ etiam fundamentum; hoc sublato justitiæ loco erunt cædes, bel-

la,

11) de Moribus c. 35. 12) in apophth. Laconic. c. 94. 13) Cic. lib. III. off. p. m. 359. 14) 1. Rhet. ad Theod. c. 15. 15) Senec. Ep. 88. 16) Cic. I. Off. p. m. 21.

la, raptus, neqve hæc ullo fœdere terminanda, cum nihil sit, qvod adstringat. Ipsum insuper DEUM infestum esse violatoribus fœderum cum perfidis etiam hostibus pactorum, expertus est Hungariæ Rex *Uladislaus* in pugna Varnensi, qvæ clades cum satis decantata sit omnibus, sufficiat eam his versibus tangere.

*Romulidæ Cannas, ego Varnam clade notavi.*
*Discite mortales non temerare fidem.*
*Me nisi Pontifices jussissent rumpere fœdus,*
*Non ferret Scythicum Pannonis ora jugum.*

Laudem idcirco meretur Agesilaus, qvi cum Persis semestres pepigerat inducias, inqve ea pactione summa fide manebat, Tissapherne hostium Duce, nihil aliud qvàm bellum comparante: Id etsi sentiebat Laco, tamen jusjurandum servabat, multumqve in eo se consequi dicebat, qvod Tissaphernes perjurio suo & homines alienaret, & DEUM sibi iratum redderet 17). Eâdem fiduciâ Romanorum dux Vocula affirmat, fœderum ruptoribus eadem numina, eadem fata (adversa videlicet) exspectanda esse, qvæ expertus fuisset Sacrovirus, qvæ Vindex. 18) Cur verò fœderum violatoribus raro aut nunqvam cesserit res ex voto, docet *Livius* 19) *Dii infesti sunt*, inqvit *fœdera violantibus* & alibi: 20) *perjurio iratus est DEUS, cujus deluditur Numen.* Qvintus Marcius 21) etiam ad Persem Regem, qvi maximam spem in fallaciis & astu ponebat, dixit: *Favet pietati fideiq; DEUs, per qva populus Romanus ad tantum fastigii pervenit.*

§. 4, Accidit deniqve nostro *Italo*, qvod aliis etiam evenit Principibus, qvi se optimè gesserunt initio regni, ad postremum tamen redditi fuerunt deteriores: Solus autem Vespasianus omnium ante se Principum in melius mutatus fuit. 22) Galba major privato visus est, dum privatus fuit, & omniũ consensu capax imperii, nisi imperasset. 23) Notissima insuper exempla sunt Tiberii, Neronis, Philippi Regis Macedoniæ, Alexandri magni aliorumqve. Causam mutati horum ingenii solerter indagant Politici. Factum autem hoc est, ut verba Lipsii mea faciam, ex ipsius regni natura. Imperium namqve est sublime qvoddam & excelsum, sibiqve insidentem altius effert adversus

17) Nepos in Agesl. c. 2. 18) Tacit. Hist. IV, 57. 3. 19) Livius XXX. c. 42. 20) IX, 11. 21) Livius XLIV, 1. 22) Tacitus Hist. I, 50. 5. 23) Tacit. Hist. I, 49. 6.

versus rationem ferociens. Imò uti fortuna multis rebus ereptis usum dat bene svadendi; 24) ita secunda fortuna reddit homines negligentes atqve superbos. Habet enim hoc omnis magna fortuna, ut ex summa rerum affluentia trahat vitium, & magnitudo sua illi perniciosa sit. De Alexandro *Curtius l. VIII.* notat: *Qvi uxorem Darii, qvi duas filias virgines, qvibus forma comparari nulla poterat, haut alio animo qvàm parentis adspexerat; ita postea insigni parta victoria, in amorem virgunculæ nomine Roxanes effusus fuit, qvippe minus jam cupiditatibus suis imperans, inter obseqvia fortunæ, contra qvam non satis cauta mortalitas est.* Hîc & Salomo offendit, qvi tam illustria virtutum documenta juvenis dederat, senex factus ad fœda omnia & prava descivit, ita tantum ingenium marcuit, cum maturuit, ut nescias utrum magis mirere, senium in infante, an infantiam in sene. Sciunt etiam aliqvi Principes novum imperium inchoantibus, utilem clementiæ famam; 25) tamdiu itaqve animorum interna celant, donec ea nudet ipsa potestatis amplitudo: neqve illi destituuntur pravis magistris, adulatoribus insita aulæ peste, à qvibus peccare discunt.

§. 5. Atqve hæc sunt, qvæ præeunte Tacito, de ITALO CHERUSCORUM REGE disserere institueram. Ostendi pro ingenii mei imbecillitate prospera ejus atqve adversa, qvæ vita ejus, qvi mores fuerint; qvomodo partum imperium defensumqve sit: qvod est præcipuè in cognitione rerum, salubre atqve frugiferum. Potuisset qvidem ipsa materiæ svavitas me ad uberiorem διήγησιν & non injucundas digressiones pertrahere; verum qvia ejusmodi dissertationes limites suos habent, & brevitatis studio delectamur omnes, heic terminus esto.

24) Sallust. in Frag. Hist. IV, p. m. 166. 25) Tacit. Hist. IV, 63. 2.

## *ADDITAMENTA.*

1. De Principis ingenio etiam ex electione Ministrorum Judicari potest.
2. Qvi injusta Principum imperata exeqvuntur, non semper violant conscientiam.
3. Matrimonium ad majora nitenti decus & robur est.
4. Justus metus imminentis periculi, etsi violentia aliqva non præcesserit, est legitima belli causa.
5. Perperam vulgo dicitur: omne bellum offensivum esse injustum.
6. Non privata, sed publica Principum vitia arguunt tyrannidem.

*D. S. G.*